



**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՓԱՏԱԲԱՆՆԵՐԻ ՊԱԼԱՏԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ԳԻՏԱՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԿԱՐԾԻՔ
(AMICUS CURIAE) № 10/18**

20.08.2018թ.

ք. Երևան

Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի (**այսուհետ՝ Պալատ**) խորհրդին առընթեր գիտավերլուծական կենտրոնը (**այսուհետ՝ Կենտրոն**),

քննարկելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375-րդ հոդվածի «Տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին, նրանց ներկայացուցիչներին դատավճռի պատճենն այդ նույն ժամկետում հանձնվում է նրանց միջնորդությամբ» դրույթի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց՝

Քաղաքացի Ռոմիկ Դանիալը (ներկայացուցիչներ՝ Տիգրան Եգորյան, Դավիթ Գյուրջյան) (**այսուհետ՝ Դիմող**) 2018 թվականի ապրիլի 18-ին դիմել է սահմանադրական դատարան՝ խնդրել է. «Որոշել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375-րդ հոդվածի «Տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին, նրանց ներկայացուցիչներին դատավճռի պատճենն այդ նույն ժամկետում հանձնվում է նրանց միջնորդությամբ» դրույթը ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 1-ին, 3-րդ, 28-րդ, 29-րդ հոդվածների, 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 75-րդ, 78-րդ, 79-րդ, 80-րդ, 81-րդ հոդվածներին համապատասխանության հարցը»:

Դիմողը նշում է, որ թիվ 62234215 քրեական գործի շրջանակներում 11.11.2016թ. կայացված դատավճիռն իրեն չի տրամադրվել: Իր ներկայացուցիչը 10.01.2017թ. դատարան է ներկայացրել դիմում՝ դատավճռի տրամադրման պահանջի վերաբերյալ, որը ստացել է 26.01.2017թ. և մեկամսյա ժամկետի պահպանմամբ՝ 20.02.2017թ. վերաքննիչ բողոք է ներկայացրել: ՀՀ վերաքննիչ դատարանը 15.03.2017թ. որոշում է կայացրել ներկայացված բողոքն առանց քննության թողնելու մասին՝ այն սահմանված ժամկետում ներկայացված չլինելու պատճառաբանությամբ:

Ըստ դիմողի՝ վիճարկվող հողվածի երկրորդ նախադասությամբ նախատեսված դրույթի ուժով տուժողի կողմից դատավճռի օրինակը ստանալու և այն բողոքարկելու իրավունքի՝ որպես իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության հիմնական իրավունքի իրացումն առկախվում է տուժողի դրական վարքագծից: Միևնույն ժամանակ, նշված քրեադատավարական դրույթը չի սահմանում դատավճռի օրինակը տուժողի կողմից դատարանից պահանջելու հստակ ժամկետ:

Դիմողը գտնում է, որ վիճարկվող դրույթը, սահմանելով դատարանի պարտականությունը՝ տուժողի կողմից միջնորդությամբ դիմելու դեպքում հրապարակման պահից 5-օրյա ժամկետում վերջինիս հանձնել դատավճռի օրինակը, չի սահմանում տուժողի կողմից դատավճռի օրինակը դատարանից պահանջելու հստակ ժամկետ և չի որոշակիացնում, թե ինչպիսի հետևանք է առաջացնում տուժողի համար հրապարակման պահից 5-օրյա ժամկետից ուշ դիմելը:

Միաժամանակ, դիմողի կարծիքով՝ վիճարկվող դրույթը, դատավճռի օրինակը ստանալու համար տուժողին անհարկի ծանրաբեռնելով միջնորդություն ներկայացնելու պարտականությամբ, չի սահմանում նշված սահմանափակման իրավաչափությունը, համաչափությունը՝ հակասելով իրավական որոշակիության սկզբունքին:

Սույն գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանում գործի քննությունը նշանակված է 2018թ. սեպտեմբերի 18-ին:

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

Դատական պաշտպանության, արդար դատաքննության իրավունքի և արդարադատության մատչելիության, ինչպես նաև իրավական որոշակիության սահմանադրական սկզբունքների բովանդակությունը ՀՀ սահմանադրական դատարանի և Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկային համապատասխան մի շարք գործերով արդեն իսկ բացահայտվել է Կենտրոնի կողմից նախկինում տրված եզրակացություններով:

ՀՀ գործող Սահմանադրությամբ անձի՝ դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող սահմանադրաիրավական նորմերի բովանդակությունը հետևյալն է.

Հոդված 3. Մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները

1. Հայաստանի Հանրապետությունում մարդը բարձրագույն արժեք է: Մարդու անօտարելի արժանապատվությունն իր իրավունքների և ազատությունների անքակտելի հիմքն է:

2. Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են:

3. Հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք:

Հոդված 61. Դատական պաշտպանության իրավունքը և մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային մարմիններ դիմելու իրավունքը

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

...

Հոդված 63. Արդար դատաքննության իրավունքը

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

...

Նշված սահմանադրաիրավական նորմերը համանման բովանդակությամբ սահմանված էին մինչև 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածներում, որոնց վերաբերյալ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր դիրքորոշումն է արտահայտել 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-652, 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665, 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 և մի շարք այլ որոշումներում:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2006թ. հոկտեմբերի 18-ի ՍԴՈ-652, 2006թ. նոյեմբերի 16-ի ՍԴՈ-665, 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 և մի շարք այլ որոշումներով, բազմիցս անդրադառնալով արդարադատության մատչելիության և արդյունավետության խնդիրներին, առաջնորդվելով ՀՀ Սահմանադրության 1, 3, 14, 18, 19, 42, 43 և այլ հոդվածներով, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի, միջազգային իրավական այլ փաստաթղթերում ամրագրված հիմնադրույթներով, վկայակոչելով նաև ժողովրդավարության զարգացման միջազգային փորձն ու Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկան, կարևորել է անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար նորմատիվ **իրավական բավարար նախադրյալների ստեղծումն** ու զարգացումը՝ հատկապես միջազգային այն պարտավորությունների շրջանակներում, որպիսիք Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնել է Եվրոպայի խորհրդի առջև: Միաժամանակ, կարևորվել է այդ պարտավորություններից բխող ներպետական հայեցողական որոշակի

ազատությունն արդարադատության մատչելիության և, հատկապես՝ դատական բողոքարկման իրավունքի օրենսդրական սահմանափակումների հարցում:

Դատական պաշտպանության իրավունքն իր ամրագրումն է գտել մի շարք միջազգային իրավական փաստաթղթերում, այդ թվում՝ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» 1950թ. եվրոպական կոնվենցիայում և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական նախադեպերում: Այս իրավունքի հիմնական բովանդակությունը հանգում է անձի իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության համար դատարան դիմելու իրավունքի երաշխավորմանը և պետության կողմից այդ իրավունքի իրացման համար **արդյունավետ միջոցների և պայմանների ստեղծման պարտականությանը:**

Անձի իրավունքների ապահովման ու պաշտպանության տեսանկյունից Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի նպատակն իրավունքների խախտումների մասին անձի պնդումների դատական քննության և այդպիսի խախտումների հետևանքները վերացնելու իրավունքի երաշխավորումն է: Այդ իրավունքը սահմանափակման ենթակա չէ, և արդար դատավարության իրավունքը ցանկացած ժողովրդավարական հասարակության հիմնական հատկանիշներից մեկն է¹:

Անձի դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքից ածանցվում է **պետության պոզիտիվ պարտականությունը՝** ապահովել այն թե՛ նորմաստեղծ, թե՛ իրավակիրառման գործունեություն իրականացնելիս: Դա ենթադրում է, մի դեպքում, **օրենսդրի պարտականությունը՝** լիարժեք դատական պաշտպանության հնարավորություն և մեխանիզմներ ամրագրել օրենքներում, մյուս կողմից, **իրավակիրառողի պարտականությունը՝** առանց բացառությունների քննարկման ընդունել անձանց՝ օրինական կարգով իրենց ուղղված դիմումները, որոնցով նրանք հայցում են իրավական պաշտպանություն իրենց իրավունքների ենթադրյալ խախտումներից:²

ՀՀ Սահմանադրության՝ դատական պաշտպանության իրավունքն ամրագրող 18-րդ հոդվածը ՀՀ սահմանադրական դատարանի դատական պրակտիկայում, որպես կանոն, վկայակոչվում է 19-րդ հոդվածի հետ սերտ միասնության մեջ՝ որպես իրենից մեկ միասնական իրավական երևույթ ներկայացնող: Դա մասնավորապես վերաբերում է **արդարադատության մատչելիության իրավունքին՝** որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարրի, որի սահմանադրական ամրագրումը դիտարկվում է 18-րդ և 19-րդ

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. հունվարի 16, ՍԴՈ-673, 8-րդ կետ:

² ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. նոյեմբերի 7, ՍԴՈ-719, 6-րդ կետ:

հողվածներում՝ միաժամանակ և միասնաբար՝ չկոնկրետացնելով դրա սահմանադրական-տեքստային հիմքը¹:

ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածում ամրագրված արդարադատության մատչելիության իրավունքի՝ որպես արդար դատաքննության իրավունքի տարրի հիմնարար սահմանադրական երաշխիքներն են՝ ա) դատական քննության հավասարություն և արդարացիություն, բ) անկախ և անկողմնակալ դատարան, գ) դատական քննության ողջամիտ ժամկետ և դ) հրապարակայնություն:

Արդար դատաքննության իրավունքի և արդարադատության մատչելիության վերաբերյալ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Դատաքննության իրավունքը, որի մասնավոր տարր է հանդիսանում մատչելիության իրավունքը, չի հանդիսանում բացարձակ իրավունք և կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների, հատկապես, բողոքի ընդունելիության պայմանների առնչությամբ, քանի որ այն իր էությամբ պահանջում է պետության կողմից կարգավորում, որը կարող է փոփոխվել՝ կախված ժամանակից և տեղից, ինչպես հասարակության, այնպես էլ կոնկրետ անձանց պահանջմունքներին և միջոցներին համապատասխան: Պետություններն այս առնչությամբ օգտվում են հայեցողության ազատությունից: Այնուամենայնիվ, դատարանի մատչելիության իրավունքը չի կարող սահմանափակվել այնպես և այն սահմաններով, որ վնասի նրա էությունը, և դրանք համապատասխանում են Կոնվենցիայի 6 հոդվածի 1-ին կետին, եթե ունեն օրինական նպատակ և կիրառված միջոցների և դրված նպատակի միջև գոյություն ունի արդար հավասարակշռություն»²:

Եվրոպական դատարանը միաժամանակ գտնում է. «Բողոք ներկայացնելու համար սահմանված ժամկետների կարգավորումը, անկասկած, նպատակ ունի ապահովել արդարադատության պարզաճ իրականացումը, հատկապես իրավական որոշակիության սկզբունքը: Շահագրգռված անձինք պետք է հաշվի առնեն, որ այդ կանոնները պետք է կիրառվեն»³:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր մի շարք վճիռներում առանձնահատուկ կարևորել է, որ պետությունները պարտավոր են իրենց ներպետական օրենսդրությամբ **անհրաժեշտ իրավական նախադրյալներ ստեղծել** անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար:

¹ ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ, Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի ընդհանուր խմբագրությամբ, Երևան, 2010, էջեր 222-223:

² Golder v. United Kingdom, 21 feb. 1975, Fayed v. United Kingdom, 25 aug. 1994, Ashingdane v. United Kingdom, 28 may 1985, Garcia Manibardo v. Spain (15 feb. 2000), 29.06.2000, Bellet v. France, 20 nov. 1995, Philis v. Greece, 27 aug. 1991, Tolstoy Miloslavsky v. United Kingdom, 23 jun. 1995:

³ Perez de Rada Cavanilles v. Spain, 28 oct. 1998, Societe anonyme "Sotiris et Nikos Kouras ATTEE" v. Greece (16 nov. 2000), 16 feb. 2001:

Այսպիսով, 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ և 63-րդ հոդվածներով ամրագրված (2005թ. փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ և 19-րդ հոդվածներ) դատական պաշտպանության իրավունքի և արդար դատաքննության էությունը անձի իրավունքների և ազատության պաշտպանության համար դատարան դիմելու, այդ թվում՝ դատական ակտի բողոքարկման իրավունքի սահմանումն է և այդ իրավունքի պատշաճ իրականացման համար պետության կողմից գործուն մեխանիզմների և մատչելի պայմանների ստեղծումն ու երաշխավորումը:

Ըստ Եվրոպական դատարանի դատական պրակտիկայի՝ դատաքննության և դրա մասնավոր տարրը հանդիսացող մատչելիության իրավունքը «բացարձակ իրավունք» չէ և կարող է ենթարկվել որոշակի սահմանափակումների, հատկապես, հայցի (բողոքի կամ դիմումի) ընդունելիության պայմանների առնչությամբ: Սակայն, անձի դատական քննության իրավունքի մատչելիությունը և իրավունքների պաշտպանության միջոցների արդյունավետությունն ապահովելու համար պետությունը կաշկանդված է պատշաճ պայմաններ և մեխանիզմներ մշակելու և երաշխավորելու պարտականությամբ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանի դիրքորոշմամբ՝ «իրեն ուղղված դիմումների հանդեպ դատարանի կողմից անգործություն ցուցաբերելը, ըստ էության, խաթարում է դատական պաշտպանության իրավունքի էությունը: Նման մոտեցումն անհնարին է դարձնում արդարադատությունը, այն դառնում է անձանց համար ոչ մարչելի: Նման իրավիճակն անհամապետելի է իրավական պետության սահմանադրաիրավական սկզբունքների հետ:

Դատարանի՝ արդարադատության գործառույթ իրականացնելու միակ հիմքը օրենքով սահմանված կարգով իրեն ուղղված դատական պաշտպանության պահանջ պարունակող դիմումների քննությունն է: Առաջին արյանի դատարանը որևէ հայեցողություն չունի օրենքին համապատասխանող դիմումին ընթացք տալու կամ չտալու հարցում՝ այն պետք է ընդունվի վարույթ և քննվի անվերապահորեն և առանց որևէ բացառության: Օրենքին չհամապատասխանող դիմումները վարույթ չեն ընդունվում, սակայն, եթե դրանք ժամանակին շտկվում են, ապա կարող են վերստին ներկայացվել: Այլ է իրավիճակը վերադաս դատական արյաններում, որոնցում դիմումի թույլատրելիության պահանջները կարող են ավելի խիստ լինել: Սակայն այս արյաններում ևս դիմումների ընդունումը դատարանի վարույթ չի կարող իրականացվել կամայականորեն:

Օրենսդիր մարմնի խնդիրն է ազգային դատավարական իրավունքում ամրագրելու անգործության հաղթահարման արդյունավետ մեխանիզմներ: Հարցը վերաբերում է դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների երաշխավորմանը՝ հենց անգործության դեմ գործուն իրավական երաշխիքներ

ձեռնարկելու եղանակով, ապահովելու և երաշխավորելու մարդու արդյունավետ դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը»¹:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2007թ. ապրիլի 9-ի ՍԴՈ-690 որոշման մեջ մասնավորապես արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը.

«Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սահմանադրաիրավական վերոհիշյալ նորմերի ընդհանուր բովանդակությունից հետևում է.

...գ) ընթացիկ օրենսդրության խնդիրն է նյութական և ընթացակարգային նորմերի միջոցով սահմանել ու մանրամասնել ինչպես ՀՀ վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական կարգավիճակից բխող, այնպես էլ ընդհանուր իրավասության և մասնագիտացված սփորադաս դատարանների լիազորությունների շրջանակը, իրականացման կարգն ու պայմանները...» (ընդգծումը կատարված է Կենտրոնի կողմից):

Կամ, ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 08.10.2008 թիվ ՍԴՈ-765 որոշմամբ արձանագրել է.

«Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ հստակ ձևավորված նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան Պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, այնուամենայնիվ, եթե ստեղծվել է, պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ դատարաններում ևս օգտվեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված՝ արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքներից, այդ թվում՝ նաև քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների կապակցությամբ դատարանի մատչելիությունը»:

15.07.2011թ. թիվ ՍԴՈ-984 որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը հատուկ նշել է. «Սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտի ողջ բովանդակությունը հանգում է նրան, որ այդ ինստիտուտի միջոցով ապահովվում է խախտված սահմանադրական իրավունքների վերականգնումը: Խախտված իրավունքների վերականգնումը պահանջում է խախտման արդյունքում տվյալ անձի համար առաջացած բացասական հետևանքների վերացում, ինչն իր հերթին պահանջում է հնարավորինս վերականգնել մինչև իրավախախտումը գոյություն ունեցած վիճակը (*restitutio in integrum*): Այն դեպքում, երբ անձի սահմանադրական իրավունքը խախտվել է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով, այդ իրավունքի վերականգնման նպատակով մինչև իրավախախտումը

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարան, 2007թ. նոյեմբերի 7, ՍԴՈ-719, 6-րդ կետ:

գոյություն ունեցած վիճակի վերականգնումը ենթադրում է այնպիսի վիճակի ստեղծում, որը գոյություն է ունեցել տվյալ դատական ակտի բացակայության պայմաններում...»:

«Իրավական որոշակիության, իրավական անվտանգության և օրինական ակնկալիքների իրավունքի պաշտպանության սկզբունքները հանդիսանում են իրավական պետության ու իրավունքի գերակայության երաշխավորման անբաժանելի տարրերը: Սահմանադրական դատարանը 2006թ. ապրիլի 18-ի ՍԴՈ-630 որոշման մեջ, մասնավորապես, արձանագրել է, որ «...օրենքը պետք է համապատասխանի նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի մի շարք վճիռներում արտահայտված այն իրավական դիրքորոշմանը, համաձայն որի՝ որևէ իրավական նորմ չի կարող համարվել «օրենք», եթե այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության (*res judicata*) սկզբունքին, այսինքն՝ ձևակերպված չէ բավարար աստիճանի հստակությամբ, որը թույլ տա քաղաքացուն դրա հետ համապետելու իր վարքագիծը»: Առավել ևս իրավունքի գերակայության սկզբունքի որդեգրման շրջանակներում օրենքում ամրագրված իրավակարգավորումները պետք է **անձի համար կանխատեսելի դարձնեն իր իրավաչափ սպասելիքները:** Բացի դրանից, իրավական որոշակիության սկզբունքը, լինելով իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, ենթադրում է նաև, որ իրավահարաբերությունների բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ իշխանության կրողի գործողությունները պետք է լինեն կանխատեսելի ու իրավաչափ»:¹

Խտրականության արգելքի, օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը հռչակում է բոլորի հավասարությունը օրենքի առջև և արգելում խտրականությունը՝ կախված սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից:

Օրենքի առջև հավասարության և տարբերակման/խտրականության արգելքի սկզբունքն իր ամրագրումն է գտել նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածում, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի դատական նախադեպերում և մի շարք այլ միջազգային իրավական փաստաթղթերում:

Եվրոպական դատարանի դիրքորոշմամբ՝ խտրական վերաբերմունքը հանդիսանում է իրավաչափ, եթե այն կոնկրետ իրավահարաբերություններում ողջամիտ է և օբյեկտիվ: Մասնավորապես, **Եվրոպական դատարանը «Սահինն ընդդեմ**

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 02.04.2014թ. թիվ ՍԴՈ-1142 որոշումը:

Գերմանիայի» գործով նշել է. «...վերաբերմունքի տարբերությունը խտրական է համարվում կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի նպատակների համար, եթե այն չունի ողջամիտ և օբյեկտիվ արդարացում, այն է՝ այն չի հետապնդում իրավաչափ նպատակ, օրենքով կիրառվող միջոցները համարժեք չեն հետապնդվող նպատակներին և կիրառվող միջոցի (տարբերական, խտրականության) և հետապնդվող նպատակի միջև չկա համամասնության ողջամիտ հարաբերակցություն»¹:

Մեկ այլ գործով եվրոպական դատարանը նշել է. «Կիրառվող վերաբերմունքի տարբերությունը համարվում է խտրական, եթե այն չունի օբյեկտիվ և ողջամիտ մոտիվացիա, այսինքն՝ չունի «նպատակ գրված օրենքով», կամ եթե խտրականության և հետապնդվող նպատակների միջև չկա ողջամիտ հարաբերակցություն»²:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարության և խտրականության արգելքի սկզբունքը նշանակում է՝ «միևնույն կատեգորիայի» անձանց նկատմամբ տարբերությունների բացառում և «հավասար պայմանների առկայության դեպքում մարդկանց հավասար վիճակ»³:

* * *

Սույն սահմանադրաիրավական վեճի շրջանակներում վիճարկվող քրեադատավարական նորմի բովանդակությունը հետևյալն է.

ՀՀ քր. դատ. օր, հոդվ. 375

Դատավճիռը հրապարակվելուց ոչ ուշ, քան 5 օրում դրա պատճենը պետք է հանձնվի դատապարտվածին կամ արդարացվածին, նրա պաշտպանին և մեղադրողին: Տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին, նրանց ներկայացուցիչներին դատավճռի պատճենն այդ նույն ժամկետում հանձնվում է նրանց միջնորդությամբ:

Այսպիսով, վիճարկվող դրույթը սահմանում է տուժողի, քաղաքացիական հայցվորի, քաղաքացիական պատասխանողի, նրանց ներկայացուցիչների իրավունքը ստանալու դատավճռի պատճենը այդպիսի միջնորդություն ներկայացնելու դեպքում: Այսինքն, դատավճռի պատճենը ստանալու համար նշված սուբյեկտները այդ կապակցությամբ միջնորդություն պետք է ներկայացնեն դատարան՝ ի տարբերություն դատապարտվածի

¹ Տե՛ս ECHR, Sahin vs. Germany, 08.07.2003, կետ 93:

² Տե՛ս ECHR, Babdulaziz, cabales and Balkandali vs. The United Kingdom, 28 May 1985:

³ ՀՀ սահմանադրության մեկնաբանություններ, Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի ընդհանուր խմբագրությամբ, Երևան, 2010, էջ 174-175:

կամ արդարացվածի, նրա պաշտպանի և մեղադրողի, որոնց դատավճռի պատճենը պետք է հանձնվի դատավճիռը հրապարակվելուց ոչ ուշ, քան 5 օրում առանց համապատասխան միջնորդություն ներկայացնելու:

Պետք է նկատել, որ նշված դրույթում, սակայն, չի հստակեցվում, թե երբ կարող է ներկայացվել դատավճռի պատճենը ստանալու միջնորդությունը տուժողի, քաղաքացիական հայցվորի, քաղաքացիական պատասխանողի, նրանց ներկայացուցիչների կողմից:

Որոշակի և հստակ չէ, թե քննարկվող դրույթում *“այդ նույն ժամկետում”* եզրույթը վերաբերում է միջնորդություն ներկայացնելուն, թե՞ դատավճռի պատճենը հանձնելուն, թե՞ երկուսին միաժամանակ: Բացի այդ, օրենքը չի սահմանում այն իրավական հետևանքը, որն առաջանում է որոշակի ժամկետում համապատասխան միջնորդություն չներկայացնելու արդյունքում:

Այսպիսով, կարծում ենք, միջնորդություն ներկայացնելու ժամկետի սահմանման հարցում իրավական որոշակիության տեսանկյունից քննարկվող դրույթը խնդրահարույց է: Այն տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին, նրանց ներկայացուցիչներին հնարավորություն չի տալիս հասկանալի և որոշակի կերպով իրենց վարքագիծը համատեղելու հստակ կարգավորման հետ և անկանխատեսելի է դարձնում վերջիններիս իրավաչափ սպասելիքները՝ կապված որոշակի ժամկետում դատական ակտի պատճենը ստանալու միջնորդություն ներկայացնելու հետ:

Դատավճռի բողոքարկման՝ որպես դատական արդյունավետ պաշտպանության իրավունքի բաղադրատարր, պետք է նշել, որ ՀՀ քրեկան դատավարության օրենսգրքի 376-րդ հոդվածը տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին, նրանց ներկայացուցիչներին թվարկում է դատավճիռը բողոքարկելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շարքում: Հետևաբար, դատավճռի բողոքարկման վերաբերյալ քրեադատավարական դրույթները, այդ թվում նաև՝ դատավճիռը բողոքարկելու ժամկետի վերաբերյալ, կիրառելի են քրեական դատավարության նշված մասնակիցների կողմից դատավճռի բողոքարկման իրավունքը իրականացնելիս:

Համաձայն ՀՀ քր. դատ. օր. 379-րդ հոդվածի՝

1. Վերաքննիչ բողոք բերվում են՝

1) առաջին աստիճանի դատարանների՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը՝ հրապարակվելու օրվանից հետո՝ մեկամսյա ժամկետում.:

Այսպիսով, օրենսդիրը սահմանել է հրապարակման պահից մեկամսյա ժամկետում վերքննության կարգով դատական ակտի բողոքարկման իրավունքը, սակայն

վիճարկվող դրույթում չի նախատեսել դատական ակտի պատճենը տուժողին, քաղաքացիական հայցվորին, քաղաքացիական պատասխանողին, նրանց ներկայացուցիչներին հանձնելու դատարանի պարտականությունը, այլ ընդամենը նախատեսել է նշված սուբյեկտների իրավունքը ստանալու դատական ակտի պատճենը համապատասխան միջնորդություն ներկայացնելով՝ ընդ որում, առանց հստակորեն կարգավորելու նման միջնորդություն ներկայացնելու և դրա հիման վրա դատական ակտի պատճենը միջնորդությունը ներկայացնողին հանձնելու ժամկետը:

Այսպիսի իրավական կարգավորման պայմաններում տուժողի, քաղաքացիական հայցվորի, քաղաքացիական պատասխանողի, նրանց ներկայացուցիչների համար վերաքննիչ բողոքարկման իրավունքի իրականացումն անհարկի դժվարանում է և ժամկետի առումով առավել սահմանափակվում, քան մեկամսյա ժամկետն է այն հաշվով, որ նախ վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունքն իրականացնելու համար նշված սուբյեկտները պետք է միջնորդություն ներկայացնեն դատական ակտի պատճենը ստանալու համար և, հետո միջնորդություն ներկայացնելու և դրա հիման վրա դատական ակտի պատճենը նրանց հանձնելու ժամանակահատվածը հոսում է վերաքննիչ բողոքարկման մեկամսյա ժամկետից և նվազեցնում այն, որպիսի պայմաններում նշված սուբյեկտները վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու համար ունենում են ավելի սեղմ ժամկետ, քան մեկ ամիսն է, ի տարբերություն արդարացվածի կամ դատապարտվածի և նրանց պաշտպանի ու մեղադրողի, որոնք դատական ակտը ստանում են հրապարակման պահից 5-օրյա ժամկետում և ունենում են ավելի երկար ժամանակ այն բողոքարկելու համար:

Ճիշտ է, քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված է բաց թողնված դատավարական ժամկետը բաց թողնելու դեպքում այն հարգելի համարելու և վերականգնելու հնարավորություն, սակայն քննարկվող իրավիճակում դատական ակտի պատճենը ուշ ստացած և հրապարակման պահից հետո մեկամսյա ժամկետը խախտած անձի՝ դատական ակտի բողոքարկման իրավունքի իրականացման հնարավորությունը չպետք է կախվածության մեջ դրվի դատարանի հայեցողությունից:

Նման իրավական կարգավորումը չի բխում անձի արդյունավետ դատական պաշտպանության և արդարադատության մատչելիության իրավունքից, քանի որ սահմանելով տուժողի, քաղաքացիական հայցվորի, քաղաքացիական պատասխանողի նրանց ներկայացուցիչների իրավունքը բողոքարկելու դատական ակտը, միաժամանակ օրենսդիրը բավարար պայմաններ չի ստեղծել այդ իրավունքից արդյունավետորեն օգտվելու համար: Ընդհակառակը, դատական ակտի բողոքարկման համար քննարկվող սուբյեկտները պետք է ավելորդ ջանքեր և ժամանակ ծախսեն դատական ակտի պատճենը ստանալու ուղղությամբ, ինչն անհարկի դժվարություններ է հարուցում

դատավճիռը բողոքարկելու համար և դրանով իսկ խոչընդոտում դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացմանը:

Բացի այդ, սյսպիսի տարբերակված մոտեցումը չունի որևէ ողջամիտ նպատակ և արդարացի հիմնավորում: Դրանով իսկ, այն հակասում է իրավահավասարության սահմանադրական սկզբունքին և խաթարում մրցակցային քրեական դատավարության էությունը: Մասնավորապես, որևէ կերպ հիմնավորված չէ նախ դատավարության տարբեր կողմերի մասնակիցների միջև քննարկվող հարցում տարբերակում դնելը: Առավել ևս, անհասկանալի է քրեական դատավարության միևնույն կողմում գտնվող տարբեր մասնակիցների միջև դատավճռի պատճենը ստանալու հարցում տարբերակում սահմանելը: Խոսքը վերաբերում է մեղադրողին և տուժողին, որոնցից առաջինին դատավճռի պատճենը հանձնվում է առանց միջնորդություն ներկայացնելու, իսկ երկրորդին՝ նման միջնորդություն ներկայացվելու դեպքում: Կարծում ենք, նման մոտեցումը չի բխում խտրականության արգելքի սահմանադրական սկզբունքից:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Կենտրոնը գտնում է.

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 375-րդ հոդվածի երկրորդ նախադասության՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը խնդրահարույց է:

Համակարգող՝

Լյուդվիկ Դավթյան